

Netwerk: Nolana

Het Ruischaap: met beleid samen naar een nieuw ras

Jan ten Napel

Geen gezamenlijke afzet zonder uniformiteit

In het voorjaar van 2004 besloot het Nolana-netwerk ondersteuning aan te vragen vanuit het programma Netwerken in de Veehouderij. De mensen uit het netwerk hadden gemeenschappelijk dat ze streefden naar schapen die je niet hoeft te scheren. Toch was er grote verscheidenheid in rassen. Er waren fokkers van zelfruiende kortwolrassen, zoals de Wiltshire Horn, fokkers van haarschaaprassen, zoals het Kameroenschaap en de Barbados Blackbelly en fokkers die, soms al decennia lang, bezig waren een samengesteld ras te fokken dat goede productieresultaten combineert met hoornloosheid en spontane rui.

Het Nolana-netwerk wilde de ondersteuning gebruiken om te kijken of producten van ruiende schapen ook als gelabeld product afgezet zouden kunnen worden. Ruiende schapen zijn minder gevoelig voor myasis en behoeven daarom minder behandeling met insecticiden. Bovendien hebben ze minder last van verwenteling of verdrinking. Ruiende schapen passen daarom in een vorm van houderij die gericht is op dierenwelzijn en bescherming van het milieu. De vraag was dus of dit onderscheidende aspect ook tot waarde gebracht zou kunnen worden in de afzet. Het was al snel duidelijk dat over alle rassen en kruisingen heen er geen uniform product afgeleverd zou kunnen worden. Een gezamenlijke afzet werd daarmee iets voor de middellange termijn, als er meer uniformiteit zou zijn. Een gezamenlijk fokprogramma was op de korte termijn belangrijker.

Een gezamenlijk fokdoel

De oorspronkelijke initiatiefnemer had al enige tijd contact met Dr. Minhorst uit Duitsland, die daar een Nolana-fokprogramma had opgezet en een stamboek had opgericht. Het Duitse fokprogramma is gericht op het fokken van een samengesteld ras met goede productieresultaten, een donkere vachtkleur, hoornloosheid en volledige en spontane rui. In november 2004 heeft Dr. Minhorst tijdens het bezoek aan de schapen van één van de netwerkdeelnemers een presentatie gegeven over het fokprogramma in Duitsland en over de achtergronden van haarschapen, wolschapen en spontane rui. Dit was een waardevolle discussie voor de leden die met kruisingen bezig waren.

Een gezamenlijk fokprogramma voor een nieuw samengesteld ras heeft alleen zin als er een gezamenlijk fokdoel is. De eerste discussies gingen daarom over het ideaal van het nieuw te fokken ras. Tijdens de bijeenkomst in het voorjaar van 2005 in Heerenveen is dit uitgebreid besproken. Het bleek dat er een breed gedragen wensbeeld is van het nieuwe ras. De gewenste eigenschappen zijn spontane rui, hoornloosheid, niet-seizoensgebonden vruchtbaarheid, zelfredzaamheid, geschiktheid voor begrazing uitgestrekte natuurgebieden en redelijke productie.

Tegelijk bleek ook dat er over de uitgangsrassen en de te volgen werkwijze nogal verschil van inzicht bestond. De toen aanwezige leden kozen voor 25% haarschaap, 50% kortwolschaap en 25% wolschaap, maar een ieder was vrij om binnen deze categorieën zelf de rassen te kiezen.

Innovatiespiraal: Achteraf gezien zit het netwerk in 2004 op twee plaatsen in de innovatiespiraal. Als het gaat om ruiende schapen in het algemeen, dan zitten ze in de verspreidingsfase. Als het gaat om het nieuwe ras gaan ze heen en weer tussen de inspiratie en ontwikkelingsfase.

Coherentiecirkel: Met de bril van de coherentiecirkel zit het netwerk in het eerste geval in de 'dialoog': er worden volop ervaringen uitgewisseld en kansen en problemen worden gezamenlijk opgepakt. In het tweede geval is duidelijk sprake van 'ruil': vertrouw ik de ander om mee samen te werken of blijf ik mijn eigen gang gaan? De interventie van de toenmalige netwerkbegeleider Dolf Smits was om een fokkerijdeskundige er bij te halen. Hiermee werd de groep in de coherentiecirkel van dialoog naar uitdaging getrokken: de overeenkomsten zijn toch kleiner dan misschien gedacht en wat kun je daar aan doen. Daardoor kwamen sommigen weer in 'ruil' terecht: "wil ik hier aan mee doen?"

Innovatiespiraal: Met de uitnodiging van Dr. Minhorst (interventie van eerste netwerkbegeleider) wordt de groep kruisende fokkers vanuit een ongestructureerde ontwikkelingsfase weer naar de inspiratiefase getrokken. Daarna gaat de groep meer gestructureerd naar de planvormingsfase.

Coherentiecirkel: In de coherentiecirkel zit de groep op dat moment in 'uitdaging': we willen globaal hetzelfde, maar hoe zit het met de details van het fokdoel? Daar komen ze uit met elkaar en vervolgens gaat de groep naar 'ordening', maar ook 'berusting', omdat niet iedereen die niet blij is met de gekozen oplossing, dit ook uitspreekt. Ondanks het gedeelde doel blijven sommigen nog in 'ruil' zitten.

Opendag teleurstellend...

Een groot probleem voor alle fokkers van zelfruierende schapen is de onbekendheid in de samenleving met het bestaan van zulke schapen. Het is begin 2005 zelfs voorgekomen dat een politierechter in een rechtszaak verklaarde op basis van veterinaire deskundigen dat ruiende schapen niet bestaan. Houders van deze schapen werden nogal eens geconfronteerd met boze dierenbeschermers, dierenartsen en schapenhouders die denken dat de ruiende schapen schurft of myasis hebben.

Ruiende schapen trekken gewoon zelf hun jas uit.

Het Nolana-netwerk besloot daarom om in juni 2005 een opendag te organiseren in Dalfsen. Het was teleurstellend dat van de genodigden alleen de pers kwam opdagen en dat schapenhouders en vertegenwoordigers van de schapensector het masaal lieten afweten.

De opendag heeft wel geleid tot veel aandacht in regionale dagbladen en tijdschriften gericht op de schapenhouderij. Later verscheen er ook een artikel op de website van Wakker Dier over ruiende schapen.

Daarnaast hebben leden individueel contact gezocht met beheerders van natuurgebieden om de zelfruierende schapen onder de aandacht te brengen (o.a. Natuurmonumenten).

..... maar levert ook nieuwe inzichten op

Tijdens de presentaties voor de genodigden op de opendag ontspoon zich een discussie tussen de netwerkleden over kruisen en het fokken van het nieuwe samengestelde ras. Het bleek dat de fokkers die bezig waren met het nieuwe ras voortdurend bleven kruisen met raszuivere dieren van de bestaande rassen. Dit is een fundamenteel misverstand, want daarmee is het onmogelijk om een nieuw uniform ras te fokken. Dit werd als een echte eye-opener ervaren.

Het fokken van een nieuw samengesteld ras bestaat uit drie fasen: (1) de ontwerpfasen, waarbij je het fokdoel definieert en allerlei kruisingen uitprobeert, (2) de kruisingsfase, waarbij je de kruising die het dichtst bij het fokdoel komt systematisch en in voldoende aantallen uitvoert om een uitgangspopulatie te fokken en (3) de consolidatiefase, waarbij je de gekruiste dieren in de uitgangspopulatie behandelt als een zuiver ras en uitsluitend onderling paart.

Rammenregeling

Een groot struikelblok op de weg naar het nieuwe ras is de Rammenregeling, oftewel de PVE-verordening dat alleen Scrapie-resistente rammen mogen worden ingezet voor de fokkerij tenzij er ontheffing verleend is. Het Scrapie-resistente allel komt namelijk niet voor bij de haarschaaprasen. De regelgeving in de zomer van 2005 voorziet niet in het fokken van een nieuw samengesteld ras en daarom zijn de gewenste kruisingen niet mogelijk. Vanuit het netwerk is dit hiaat in de regelgeving aangekaart bij de PVE. Dit resulteerde in een aanpassing van de verordening, zodanig dat alle erkende fokprogramma's ontheffing zouden kunnen krijgen. Vanaf dat moment gaat het vooral om het verkrijgen van de erkenning van het fokprogramma.

Reflectie: Het doel van de opendag was bekendheid geven aan het fenomeen ruiende schapen in het algemeen. Toch waren de presentaties en discussies op de morgen juist voor de kruisende fokkers een verheldering hoe ze gestructureerd samen zouden kunnen werken.

Een deel van diegene die in de **coherentiecirkel** nog in 'ruil' zitten gaan naar 'uitdaging'.

De groep kruisende fokkers zit nu duidelijk in de planvormingfase van de **innovatiespiraal**.

Tijdlijnmethode: Ondanks het feit dat een groep schapenfokkers het (weliswaar met ondersteuning) voor elkaar krijgt dat de regelgeving wordt aangepast aan hun situatie, noemt niemand dit spontaan als een belangrijk moment.

Oprichting vereniging 'Het Ruischaap'

Het voldoen aan de eisen voor de aanvraag van erkenning van het fokprogramma bleek een moeizaam proces te zijn. In de zomer van 2005 hadden zeven netwerkleden zich gecommitteerd aan het fokken van het nieuwe ras. Later kwamen er nog drie deelnemers bij. Het zijn deze mensen die eind 2005 opnieuw ondersteuning vanuit het programma Netwerken in de Veehouderij aanvragen. Het was een teleurstelling voor iedereen dat één van de grootste en meest ervaren fokkers, en de oorspronkelijke initiatiefnemer, zich genoodzaakt zag zijn bedrijf begin 2006 te beëindigen. Zijn fokpopulatie is grotendeels verloren gegaan voor de fokkerij.

In de eerste helft van 2006 is er een bestuur gevormd en zijn er statuten en een huishoudelijk reglement opgesteld. Daarna is de vereniging 'Het Ruischaap' op 6 juni officieel opgericht.

En nu zelf...

Een belangrijke voorwaarde voor een fokprogramma is het voeren van een gezamenlijke registratie van fokdieren, dekkingen, geboortes en afstamming. Het kiezen van een systeem bleek een moeizaam proces te zijn, dat eind 2006 nog steeds niet is afgerond. Een groot deel van de fokkers is het niet gewend om alle dekkingen en geboortes met unieke diernummers vast te leggen. Daarnaast zijn de kosten verbonden aan het gebruik van de beschikbare computersoftware voor de kleine (< 15 ooiën) en grote fokkers (> 100 ooiën) een belemmering. Ook het organiseren van de voor erkenning noodzakelijke genotypering van rammen verloopt moeizaam.

De individuele fokkers vinden het moeilijk om hun eigen fokprogramma goed op te zetten en uit te voeren. Vooral de vertaalslag van de doelen van de groep naar je eigen schapen is moeilijk. Daarom heeft de netwerkbegeleider als inhoudelijk deskundige in het najaar van 2006 de fokkers thuis bezocht. Een belangrijk punt van aandacht bleek het aantal ingezette rammen per jaar te zijn. Schapenhouders zijn geneigd een goed dekkende ram niet zo gauw te vervangen, terwijl een fokker het totaal aantal dekkingen in het leven van een ram moet beperken tot 15-20 vanwege inteelt. Dit vereist een andere manier van denken en werken met fokgroepen van 10-15 ooiën per ram en 100% vervanging van rammen in plaats van fokgroepen van 50-100 ooiën en meerjarig gebruik van rammen.

De bijeenkomsten zijn doorgaans bij de fokkers thuis en dat geeft de mogelijkheid om elkaars schapen te bekijken. Bovendien wisselen de fokkers volop ervaringen uit op deze bijeenkomsten en via de e-mail. Deze nieuwe inzichten leiden soms tot twijfel over de gekozen weg. "Heb ik de goede uitgangsrassen gekozen?" "Is het wel verstandig om haarschapen in te kruisen?"

Coherentiekringel: Door de bril van de coherentiekringel gezien zit de fokgroep in 'ordening' met het kiezen van een organisatievorm en een bestuur. Toch zit er steeds een groepje in 'ruil', vooral ook omdat er na de zomer van 2005 steeds weer nieuwe mensen bijkomen die het proces tot dat moment niet meegemaakt hebben.

Coherentiekringel: Het blijkt dat de mensen in de ordeningsfase van de coherentiekringel het eens zijn met de hoofdlijnen van de afspraken, maar vervolgens niet duidelijk aan durven geven dat ze niet precies weten hoe ze dat dan zelf invulling moeten geven in hun eigen populatie schapen. Door de individuele bezoeken hebben de mensen beter zicht op hun eigen plek in het geheel. De nieuwe mensen die bij het netwerk komen berusten in eerste instantie in de gemaakte afspraken, maar na enige tijd hebben ze toch behoefte om de 'ordening' opnieuw aan de orde te stellen.